

วิจารณ์หนังสือ : **Book Review**

“ สวดมนต์ต้องไม่โค่นสาธยาย ”

Prayer Must Not Overthrow

ผู้เขียน : สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ปีที่พิมพ์ : 2563

จำนวนหน้า : 101 หน้า

สำนักพิมพ์ : วัดญาณเวศกวัน

ISBN 978-616-7053-46-2

ชลธิชา กาญจนศิริ และ พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Chonticha Kanjanasiri and Phramaha Daosaim Vajirapañño

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: kanjanasiri.chonticha@gmail.com

บทนำ

หนังสือ “สวดมนต์ต้องไม่โค่นสาธยาย” สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นผู้ประพันธ์หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่ชวนอ่านชวนศึกษา คือเป็นการถอดคำบรรยายที่บันทึกไว้ของท่าน สำหรับเป้าหมายของหนังสือเรื่อง “สวดมนต์ต้องไม่โค่นสาธยาย” เล่มนี้ ได้รวมนำเสนอความเป็นมา หลักธรรม คำสอนในโอกาสต่างๆ

ท่านเป็นพระนักวิชาการ นักคิด นักเขียน มีผลงานทางพระพุทธศาสนาได้รับการยกย่องจากทั้งในและต่างประเทศเป็นอย่างมาก และในปี พ.ศ. 2549 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าแต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เป็นศาสตราจารย์พิเศษ

วันที่รับบทความ: 18 พฤษภาคม 2563; วันแก้ไขบทความ 30 มิถุนายน 2563; วันที่รับบทความ: 30 มิถุนายน 2563

Received: May 18, 2020; Revised: June 30, 2020; Accepted: June 30, 2020

ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจำพรรษาอยู่ที่วัด ญาณเวศกวัน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งหนังสือ “สวดมนต์ต้องไม่โค่นสาธยาย” เป็นข้อปฏิบัติของการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดด้วยสำนวนภาษา อ่านง่าย ให้ทั้งความเพลิดเพลิน และข้อคิดอัน หลากหลายเพื่อปฏิบัติได้ถูกต้องและให้เกิดมีผลที่ดี

โครงสร้างหรือเนื้อหา

หนังสือ “สวดมนต์ต้องไม่โค่นสาธยาย” ตีพิมพ์ครั้งแรก ในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2563 แจกเป็นธรรมทาน จำนวน 20,000 เล่ม โครงสร้างของหนังสือแบ่งออกเป็นเรื่อง ใหญ่ๆ 5 ตอน ได้แก่

1) รู้ไว้ก่อน กันเขว 2) มาดูตำนาน ของเรื่องที่เป็นตำนาน 3) ถึงไม่ร้ายมนต์ ก็ สาธยายธรรม 4) ฟันสาระขึ้นมา รักษาหลัก และ 5) ไม่ลืมสาธยาย ไปให้ถึงมงคลที่สูงสุด

สาระสำคัญของเนื้อหา

แบ่งตามหัวข้อของสารบัญได้ ดังนี้

1. รู้ไว้ก่อน กันเขว กล่าวถึง ความหมายและพัฒนาการของการสวดมนต์ ที่ท่านได้อธิบายว่าแต่เดิมคือมนต์ระ ใช้กันมาแต่เดิมในคัมภีร์ทั้งหลาย เป็นเรื่องของพวกพราหมณ์ พวกฤๅษี ตรงกับคำสันสกฤตว่า “มนตร” คือ มนต์ระ มีวัตถุประสงค์เอาไว้สาปแข่งคนอื่น แล้วก็มิมนต์ที่เป็นคำขลังศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น มนต์สะกดคน สะกดสัตว์ต่างๆ เช่นจะให้คนอ้าปาก ค้างพูดไม่ออก จะให้ช่างเชื่องให้ช่างให้เสื่ออยู่ได้อ่านาจ สามารถสั่งบังคับมันได้ ก็ร้ายมนต์สะกดมัน แต่ที่ใช้แค่เอามาจำให้แม่นยำแล้วมาว่ากันให้คล่องปาก โดยไม่รู้ว่าอะไรเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เลิกถือวาระ ให้เลิกบูชาอัญญา ให้รู้ว่าคนมีชีวิตที่เกิดมาตามเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ไม่ใช่เกิดจากพระพรหมสร้าง และมนุษย์สามารถฝึกศึกษาพัฒนาตัวให้ดีเลิศ ประเสริฐได้เหนือพระพรหม เมื่อพระพุทธศาสนาสอนว่าการบูชาอัญญาไม่มีผล และสอนคนให้เลิกบูชาอัญญา พราหมณ์ก็ยังผูกความแค้นเคืองอันไว้จนถึงยุคหลังๆ ต่อมา พราหมณ์ใหญ่ที่ออกมาเป็นฮินดูทั้งหลายทั้งสายไวษณพ ที่นับถือพระวิษณุรายณ์ และสายไศวะ ที่นับถือพระศิวะ พระอิศวร ก็พากัน พุ่งเป้ามาที่จะต้องกำจัดพระพุทธศาสนาให้ได้ มีการมุ่งในการทำลายพระพุทธศาสนาในหลายๆ ยุคและหลายๆ แบบของหลายศาสนาและหลายลัทธิ จนมาถึงในยุคของพระพุทธโฆสจารย์นี้มีปริชาสามารถมาก พระพุทธโฆสจารย์จึงเป็นผู้เริ่มต้นยุคอรรถกถาที่กลับมีเป็นภาษาบาลีขึ้นใหม่ ท่านได้จัดทำอรรถกถาขึ้นเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่

ถึงกับครบบริบูรณ์ มีพระอรหันตภิกษุรูปอื่นๆทำส่วนที่ยังขาดอยู่จนเสร็จสิ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกัน

ทัศนะของผู้อ่านเห็นว่า แต่ที่ท่านสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำมาใช้ในพระพุทธศาสนาในความหมายเชิงเทียบเคียง พระเถระใช้คำว่า “พุทธมนต์” เพื่อให้ได้ความคิดความเข้าใจและสนใจโดยเทียบเคียงกับเรื่องจำพวกไตรเพทที่เขารู้จักอยู่แล้วและเขาถือว่าสำคัญยิ่งใหญ่ แต่ที่จริงพุทธมนต์นั้นก็คือพุทธพจน์ หรือบทธรรมข้อธรรมทั้งหลายนี้เอง และพุทธมนต์ คือมนต์ของพระพุทธเจ้านี้เป็นเรื่องสำหรับศึกษาที่จะต้องเรียนให้รู้เข้าใจด้วยปัญญา ต่อมาคนก็มาวุ่นอยู่กับเรื่องคลังเรื่องศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์อำนาจ ไปๆ มาๆ ไม่เอาปัญญาเป็นหลัก ก็จะไปเข้ากระแสของไสยศาสตร์ ในสมัยที่ศาสนาพราหมณ์เป็นใหญ่ เรียกได้ว่าครอบงำสังคมทั้งหมดสภาพสังคม จนถึงบรรยากาศของสังคมเป็นเรื่องของศาสนาพราหมณ์ เช่น ไม่ว่าจะไปไหน ก็มีการสวดสาธยายมนต์ มีพิธีบูชาโยนิ มีการไหว้เทพเจ้าที่มีพระพรหมเป็นใหญ่

2. มาดูตำนาน ของเรื่องที่เป็นตำนาน กล่าวถึง พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในบรรยากาศของสังคมที่พราหมณ์เป็นใหญ่ บางทีหรือบ่อยครั้งก็ต้องใช้คำของเขา แต่เราใช้คำอื่นๆ ในความหมายแบบของเรา ทำนองว่าเป็นการใช้แบบเทียบเคียงหรือล้อคำล้อความอย่างคำว่า “มนต์” ที่เราสวดนี้ เป็นพุทธมนต์ ก็คือคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างที่ได้เล่าเรื่องตัวอย่างให้ฟังมาแล้ว นี่คือ มนต์ของพุทธไม่ใช่เป็นอย่างมนต์ของพราหมณ์แล้วก็ให้สังเกต ในหนังสือสวดมนต์ รวมบทสวดมนต์ที่นิยมใช้กันเป็นประจำ คือเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน รวมทั้งทำวัตรเช้าทำวัตรค่ำ ด้วยนั้น ถ้าตรวจค้นดูจะรู้ว่า คำว่า “มนต์” มีในชื่อหนังสือเท่านั้น แต่ในคำสวดมนต์ทั้งหมดหนังสือนั้นไม่มีคำว่ามนต์เลย เช่น ในพระไตรปิฎก มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่ง มีพระภิกษุถูกงูกัดถึงมรณภาพ คราวนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะนำให้พระภิกษุแผ่เมตตาแก่ประดาญ 4 ตระกูล และขยายไปถึงสัตว์อื่นทั้งหลายทุกอย่างด้วย (วินย. (ไทย) 2/26/11) พุทธพจน์ที่ตรัสคราวนี้ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นคาถา และที่เป็นความร้อยแก้ว เราก็เอามาสวดกัน เรียกชื่อว่า “ขันธปริตร”

จากการที่โบราณจารย์ได้เลือกพระสูตร พุทธพจน์ ชาดกมาใช้เป็นปริตร และนิยมสวดสืบทอดกันมา จึงมีรายชื่อปริตรต่างๆ ปรากฏอยู่ในหลายคัมภีร์ เท่าที่พบบ่อยเป็นรายชื่อ 5 ปริตร แต่มี 2 คัมภีร์ที่พบว่าบอกไว้มากที่สุด 8 ปริตร (อง.อ.(ไทย) 2/234) ได้แก่ อาฏานาฎิย

ปริตร อีสึคิลิปริตร ธชัคคปริตร โพชฌังคปริตร ชันธปริตร โมรปริตร เมตตปริตร และรัตนปริตร

ทัศนะของผู้อ่านเห็นว่า ปริตรทั้งหลายมีลักษณะต่างกันมากมนต์ของพราหมณ์ คือ

1) มนต์/มนตร์ แบบของพราหมณ์ เป็นเรื่องของการแข่งดำทำร้าย ช่มชี่ กำจัดผู้อื่น แต่ปริตรนี้เป็นการคุ้มครองปกป้องรักษาตนและหมู่ชนให้ปลอดภัย

2) มนต์/มนตร์ แบบเดิมอย่างพราหมณ์ เป็นการใช้การอ้างอำนาจของเทพเจ้าและอิทธิฤทธิ์ความยิ่งใหญ่ต่างๆ มาบันดาลมากราบให้ได้ให้สำเร็จตามใจตัว (อย่างไสยศาสตร์) แต่ปริตรที่เรียกว่าเป็นพุทธมนต์นี้ใช้โดยอ้างเอาสัจจะเอาธรรมเอาคุณความดีที่ตนมีที่ประจักษ์แก่ตนเป็นพลังอำนาจ และ

3) การสวดมนตร์อย่างพราหมณ์ เป็นการแสดงออกของความรุนแรง ตามอำนาจของกิเลสเช่นโลกโกรธริษยาที่เหิมโหมระดมเร้าออกมา เท่ากับยิ่งพัฒนากิเลส แต่การสวดสาธยายปริตรที่เป็นพุทธมนต์นี้มากับการตั้งเจตนาในจิตสำนึกที่จะฝึกตนให้เจริญในธรรม ที่นิยมเรียกกันว่าปฏิบัติธรรม โดยพัฒนาจิตใจให้มีเมตตาเป็นต้น ด้วยความรู้เข้าใจที่เป็นปัญญาในเมืองไทยมาถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการจัดปริตรรวมชุดเป็นแบบแผน โดยเฉพาะที่ใช้กันเป็นประจำลงตัว มี 2 ชุด คือ ชุดเล็ก คือ เจ็ดตำนาน เรียกว่าคำบาลีว่า สัตตปริตต์ และชุดใหญ่ คือ สิบสองตำนาน เรียกว่าคำบาลีว่า ทวาทสปริตต์

3. ถึงไม่ร่ายมนต์ ก็สาธยายธรรม กล่าวถึง ความหมาย คำว่า “สวด” ในภาษาไทยนี้เทียบ

ภาษาทางพระ เราใช้สำหรับคำบาลีสันสกฤต 2 คำ คือ หนึ่ง “สาธยาย” ซึ่งเราได้ยินกันบ่อย และสอง คือ “คายนา” “คีตะ” “คีติ” “อภิกีติ” ทั้งหมดนี้แปลว่าสวดได้ทั้งนั้น เดิมนั้น ความหมายที่แท้ของการสาธยายมีหลักใหญ่ๆ มี 2 อย่าง ได้แก่

1) เป็นวิธีการศึกษา เป็นเรื่องของการเล่าเรียน การสาธยายแท้จะเป็นตัวแรกของปฏิบัติการในการศึกษาเล่าเรียน สาธยาย ก็คือบอกเล่า ว่าให้ตรงตามข้อมูลที่ประสบ ที่ได้ อ่านได้พบได้เห็นได้ยินได้ฟัง ระบุบอกว่าข้อมูลไปให้ตรงให้เต็มตามลำดับ โดยอาศัยสติเป็นตัวสำคัญในการสาธยาย เพราะว่ารละเอียด ก็คือจับเอาขึ้นมาได้ ก็คือต้องจำได้ เรียงลำดับต่อกันเชื่อมโยงให้ถูกต้องและให้ครบถ้วน

2) เรียกว่า ธัมมวิจยะ หรือธรรมวิจยะ ก็คือ ใช้ปัญญา พิจารณาพันเพิน ตรวจสอบสืบค้นจนกระทั่งมาอยู่ในวิธีที่เป็นระบบของการต่อหนังสือนี้ แล้วก็นำมาใช้เป็นสำคัญในการ

รักษาพุทธพจน์ คำสอนของพระพุทธเจ้าโดยเน้นคนสาธยาย ก็ทรงจำกันมา พระไตรปิฎก และคัมภีร์ทั้งหลายก็รักษากันมาได้ด้วยวิธีอย่างนี้

1. ฟันสาระขึ้นมา รักษาหลักไว้ กล่าวถึง ในยุคปัจจุบัน มีจัดทำแต่งการสวดให้ไพเราะชวนให้คนตั้งใจฟังตั้งใจจะสวดให้มากขึ้นๆ แล้วใจก็อยู่กับการที่จะสวดให้ไพเราะนั้น และจัดหาบทมาให้ได้สวดให้มากๆ โดยไม่รู้เข้าใจไม่ได้นึกถึงสิ่งที่ตนกำลังสวดอยู่ ถ้าเพลิกกันไปจนลืมนึกถึงการสาธยาย ไม่เอาใจใส่ถึงธรรมที่สวดกันกลายเป็นการออกไปจากแนวทางการสวดโดยเอาเสียงที่ดีที่เสนาะรื่นไพเราะมาใช้กล่าวธรรมโดยว่าเรียงบทให้ชัดคำชัดความทุกบทพยัญชนะไม่คละกัน ครบสมบูรณ์ กลมกล่อม ชวนฟังชวนจำ นี่คือ “สรภัญญะ” ที่อาศัยทำนองและเสียงที่ไพเราะมาคุมกำกับไปในตัวให้ถ้อยคำต้องรับต่อทอดกันไปอย่างกลมกลืน ช่วยให้คำสวดครบถ้วนชัดเจนถูกต้อง ชวนฟังชวนจำ พร้อมทั้งโน้มนำจิตใจให้สงบสดชื่นเกิดมีปิติ คือเพื่อการคุ้มครองป้องกัน หรือปกป้องรักษา ให้ตนเองและหมู่ชนปลอดภัย มีความเกษมสำสรวล ฟันเลยจากนั้นไปแล้ว ก็เป็นเรื่องของตัวคนนั้นๆ เองที่ไปคิดไปทำ พระได้แต่อ้างอิงสั่งจะอ้างอิงธรรมให้อำนวยความคุ้มครองให้มั่นคงปลอดภัย ปกป้องรักษาให้ได้ ความสงบมั่นใจหลักการนี้ออกมาเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติสวดคล้องกันในขอบเขตแคว้นนั้น สำหรับคนที่มีทุกข์สมุญล้อมจิตใจวุ่นวาย แล้วมาได้การชุมนุมกันสวดมนต์ เป็นที่หลบลูกศรห่างปัญหา ได้มาชบชูใจ สงบใจ หรือกลม่อใจให้พ้นเรื่องราววุ่นวายยุ่งใจไปได้คราวหนึ่งๆ ก็ให้รู้ว่าเพื่อซ่อมเสริมเติมพลัง และได้เรียนรู้เสริมปัญญาที่จะออกไปปฏิบัติการให้แก่งตี่มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะได้รู้จักปรับแก้พัฒนาการดำเนินชีวิตและกิจการงานให้ถูกต้องดีงามเป็นคุณประโยชน์แท้จริงหรือยิ่งขึ้นไป

2. ไม่ลืมนสาธยาย ไปให้ถึงมงคลที่สูงที่สุด กล่าวถึง ในยุคหลังพุทธกาลนานมา ได้รวมเอาบทสวดที่พระเถระพระอาจารย์ในสมัยต่อๆ มา แต่งขึ้นใหม่ เพิ่มเข้าไปด้วย แต่บทสวดที่เพิ่มเข้าไปเหล่านั้น โดยปกติจะเป็นจำพวกคำอวยชัยให้พรหรืออนุโมทนา หรือไม่ก็เป็นคำสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยที่ว่าสาธยาย ก็คือ มีสติจำได้ระลึกนึกถึงจับยกนำเอาข้อมูลความรู้ในที่นี้คือพุทธพจน์) ขึ้นมาระบุดบอบ่งชี้จัดเรียงเข้าที่ตรงตามลำดับอย่างถูกต้องครบถ้วน อาจจะเป็นการท่อง การทวนหรือการทาน ก็ได้ สติจึงเป็นตัวทำงานของการสาธยายเมื่อสติจำจับเอาข้อมูลข้อธรรมนำมาเสนอต่อหน้าต่อตาอย่างนี้ ก็เป็นหน้าที่ของปัญญาที่จะพิจารณาพิณิจพิจัยสอบสวนพื้นเพันตรวจตราให้รู้เข้าใจเรื่องนั้นธรรมนั้น จนถึงขั้นที่มองเห็นว่าจะนำไปใช้แก้ไขปัญหาหรือทำประโยชน์อะไรอย่างไรต่อไป จะเห็นว่า การสาธยายนี้ดำเนินไป

ด้วยการทำงานของสติ โดยมีปัญญามาสืบสานให้การปฏิบัติธรรมดำเนินไป จึงมีการทำงานของธรรมสำคัญ 2 อย่าง คือ สติ และปัญญา (เรียกชื่อให้เข้ากับลักษณะการทำงานในที่นี้ว่า “ธรรมวิจย” ซึ่งเป็นธรรมองค์นำในโพชฌงค์ หรือองค์แห่งการตรัสรู้ 7 ทำให้การสาธยายเป็นการปฏิบัติธรรม อย่าผลอใช้การสวดมนต์เป็นแค่เครื่องมือแก้ปัญหาคิดใจ (ยอมให้เป็นที่ผ่านพักใจให้ได้หลบพ้นทุกข์ภัยเพียงชั่วคราว เป็นช่วงต่อหรือเปลี่ยนผ่าน แต่ถ้าผลอดิตเพลิดเพลีนไป จะไกลเลยลงไปกลายเป็นคนเฉื่อยชาจมอยู่ในความประมาท และขัดขวางความเจริญก้าวหน้าในธรรม แต่จะต้องเดินหน้าต่อไปในวิถีทางของปัญญา ที่จะพาให้ถึงจุดหมายที่แท้

จุดเด่นและข้อควรนำมาพิจารณาในภาพรวม

1. ด้านโครงสร้างของหนังสือ

หนังสือ “สวดมนต์ต้องไม่ไค่นสาธยาย” ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่ต้องการนำเสนอว่าการสวดมนต์คืออะไร มีความหมาย และความมุ่งหมายอย่างไร อยู่ตรงไหนในระบบและกระบวนการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจารณ์เห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยในหนังสือเล่มนี้จุดเด่น คือ การจัดโครงสร้างของหนังสือมีความเหมาะสม ด้วยการแบ่งเนื้อหา ที่ลงตัว ลำดับการนำเสนอเนื้อหาเป็นลำดับนั้นตอนได้ชัดเจน โดยเริ่มจากการจัดทำสารบัญ การให้ความหมายในของศาสนา ลัทธิ ต่างๆ รวมถึงการพัฒนาการในยุคต่างๆ กำหนดการเดินทางเรื่องราวหรือเนื้อหาในแต่ละบทการแบ่งแยกเนื้อหาเป็นบทและอธิบายคำความหมายให้แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์ โดยพยายามตีความให้เป็นวิทยาศาสตร์มากกว่าเป็นไสยศาสตร์ และแต่ละบทมีเนื้อหาอธิบายเป็นเรื่องราวๆ นั้นก็มีความ ชัดเจน รวมถึงการเขียนอธิบายยกหลักธรรมมาอธิบายให้สอดคล้องในการดำเนินชีวิตมีการยกเหตุการณ์ปัจจุบันมาแสดงได้อย่างชัดเจน ครอบคลุม รูปแบบและภาษาที่ใช้เขียนเข้าใจง่าย ถ่ายทอดด้วย สำนวนภาษาอ่านง่าย ให้ทั้งความเพลิดเพลินและ ข้อคิดอันหลากหลาย สามารถเข้าใจง่ายและนำไปปฏิบัติได้จริง จุดด้อยคือ การพยายามจะ defend แทนศาสนาพุทธของ ป.อ.ปยุตโต ไม่ได้มองอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง หรือข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ เพราะการสาธยายหรือสวดมนต์ในปัจจุบัน ล้วนเป็นคติแบบพราหมณ์แทบจะทั้งหมด ซึ่งอาจเชื่อมโยงกับประเด็นประวัติการสวด-สาธยายมนต์ในเชิงประวัติศาสตร์ด้วย ป.อ.ปยุตโต ไม่ได้นำเสนอ

และกล่าวถึงในประเด็นนี้เลย ทำให้หนังสือชาดมิติที่สัมพันธ์กับความจริงหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันของพระสงฆ์

2. ด้านเนื้อหาและคุณค่าวรรณกรรม

หนังสือ “สวดมนต์ต้องไม่โศกสาธยาย” เป็นการนำเสนอแนวคิดที่อธิบายให้เข้าใจว่าถึงแม้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยมที่มีได้ยอมรับในอำนาจของเทพเจ้าหรือความมีอยู่ของพระเจ้าตามนัยของศาสนาเทวนิยมพระพุทธศาสนาปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทอันเป็นพระวณะของพระเจ้าตามนัยของศาสนาพราหมณ์ (อดีตศักดิ์ทองบุญ, 2546 : 13-14) แต่หากจะมีคำถามว่าเมื่อพระพุทธศาสนาเป็นอเทวนิยมแล้วเหตุไฉนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับคำว่ามนต์หรือการสวดมนต์ด้วย ซึ่งโดยทั่วไปการสวดมนต์ จะหมายเอาเฉพาะศาสนาเทวนิยมเท่านั้น ที่จะต้องมีการสวดอ้อนวอน แต่จากการศึกษาพบว่าแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นอเทวนิยมแต่ในแง่ของการประกอบพิธีกรรมสำคัญๆ หรือการท่องบ่นสาธยายธรรมตามนัยของมุขปาฐะ ก็ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสวดมนต์อยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บทสวดที่เป็นภาษามคร ส่วนใหญ่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งพระองค์ตรัสไว้เองบ้าง พระสาวกแต่งกันภายหลังบ้าง ถือกันว่าเป็นบทสวดที่ศักดิ์สิทธิ์ มีลักษณะเป็นมนต์อย่างหนึ่ง บางส่วนเรียกว่า พระปริตร หมายถึงเป็นเครื่องปกป้องรักษา คุ้มครอง ให้พ้นจากทุกข์ภัยต่างๆ ได้ (อดีตศักดิ์ ทองบุญ, 2546 : 39)

ผู้วิจารณ์มีความเห็นสอดคล้องกับข้อความข้างต้นที่ว่า การสวดมนต์ มาพร้อมกับความเชื่อของมนุษยชาติที่ว่ามีสิ่งสูง (Holy) และ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) ที่อยู่เหนือโลกสามัญ การสวดมนต์จึงเริ่มขึ้นเมื่อมนุษย์ มีความเชื่อดังกล่าว เพื่อเป็นการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีวัตถุประสงค์ ที่แตกต่างกัน ความหมายของคำว่า “มนต์” โดยทั่วไปหมายถึงถ้อยคำที่ขลัง หรือศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำให้เกิดผลที่มุ่งหมายบางอย่างด้วยอนุภาพของมนต์นั้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2540 : 13) การสวดมนต์ในกลุ่มศาสนาที่เป็นเทวนิยม หมายถึง วิธีการที่ศาสนิกชนใช้ติดต่อสื่อสารและแสดงออกต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระเป็นเจ้า โดยมีการสวดมนต์ตามความเชื่อและความนิยม ในแต่ละศาสนา การสวดมนต์ในศาสนาแบบอเทวนิยม เป็นรูปแบบอย่างหนึ่ง ของการศึกษา ทรงจำคำสอน เป็นวิธีหนึ่งในการปฏิบัติธรรม และเป็นเครื่องมือที่ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงความจริงสูงสุดหรือความว่าง ความหมายทั่วไปของการสวดมนต์ คือ การสร้างความเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในนามต่างๆ ตามลัทธิ ความเชื่อและประเพณี ส่วนความหมายเชิงปรัชญา การสวด

มนต์หมายถึง การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างตนเอง ผู้อื่น และสิ่งที่เป็นนามธรรมสูงสุดใน อนันตจักรวาล การสวดมนต์ยังเป็นการทำให้ผู้สวดมีสัมพันธ์ภาพกับตนเองมาก ขึ้น และมีการเชื่อมโยงตนเองกับคนอื่นมากขึ้น จากการศึกษาของการสวดมนต์ สามารถให้ความหมายของการสวดมนต์ได้ว่า การสวดมนต์ คือ การแสดงออก ถึงกระบวนการคิด การพูด และการกระทำ อันเกี่ยวข้องกับจิตใจที่มีความศรัทธา ต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติและมุ่งมั่นที่จะเชื่อมโยงตนเองเข้ากับภาวะดังกล่าว มีการแสดงออกทางวาจา โดยการเปล่งเสียงสวดและอาจมีท่าทางกายประกอบ การสวดมนต์ด้วย (เทพพร มังธานี, 2555 : 125-144)

มนุษย์ใช้การสวดมนต์เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ มากมาย หากจะว่ากันตาม วัตถุประสงค์ของปัจเจกบุคคลที่สวดมนต์แล้ว เราไม่อาจพรรณนาวัตถุประสงค์ ทั่วไปของผู้คนในโลกที่สวดมนต์ได้ เพราะแต่ละบุคคลก็มีความต้องการ แตกต่างกันไป และความต้องการของมนุษย์ก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เพื่อให้เห็นภาพรวมของวัตถุประสงค์การสวดมนต์ ในที่นี้จะกล่าวถึงการสวดมนต์ที่แบ่งตาม วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์หนึ่งของการสวดมนต์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันมากและแพร่หลาย ในสังคม และวัฒนธรรมต่างๆ คือ การสวดมนต์เพื่อรักษาความเจ็บป่วย การป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ รวมทั้งการฟื้นฟูสุขภาพจากความเจ็บป่วยต่างๆ ด้วย ในแต่ละวัฒนธรรมมีรูปแบบการสวดมนต์ประเภทนี้แตกต่างกันไปตามความเชื่อ เช่น ผู้ที่ทำหน้าที่สวดมนต์เพื่อรักษาโรคใน ประเพณีท้องถิ่นมักจะทำหน้าที่เป็นเหมือน หมอรักษาโรคทางกายและเป็นพระรักษาโรคทางใจไปในเวลาเดียวกัน และมักจะเป็นที่เกรงขามและได้รับการยกย่องในสังคมอดีต การรักษาโรคด้วยการสวดมนต์ ดังกล่าวยังไม่มีผลการวิจัยถึงประสิทธิภาพในการรักษาโดยตรง แต่มีการยอมรับผลที่จะเกิดขึ้นโดยอ้อมแก่ผู้สวดมนต์ เนื่องจากการสวดมนต์ช่วยลดความเครียด และวิตกกังวล ทำให้ผู้สวดมนต์มองโลกในแง่ดี มี กำลังใจและมี ศรัทธาที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ภาวะดังกล่าวจะส่งผลโดยอ้อมต่อสุขภาพทั้งทางกายและทางใจ เมื่อผู้สวดมนต์มีจิตใจ เข้มแข็ง โรคร้ายต่างๆ ก็อาจสงบลงได้ (เทพพร มังธานี, 2555 : 125-144)

การสวดมนต์ นอกจากจะเป็นสวดเพื่อขจัดอันตรายออกเสีย และทำความคุ้มครองให้มั่นคงแล้ว สันติภาพและความอยู่ดีกินดี ก็ยังเป็นวัตถุประสงค์หลักอยู่เหมือนเดิม ในที่สุดแล้วพิธีสวดมนต์นี้สามารถเรียกได้ว่า เป็นพิธีกรรมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมและให้แคล้วคลาด ป้องกันอันตรายทั้งปวง ส่วนลักษณะพิธีสวดมนต์นี้สามารถจัดสรุปลงได้ตามหน้าที่ 2 ประการคือ สวดพระธรรมเพื่อรักษาพระศาสนาอย่างหนึ่ง สวดพระปริตรเพื่อจะคุ้มครอง

ป้องกันภัยอันตรายอย่างหนึ่ง (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1, 2514 : 207) และเป็นภาระถึงพระพุทธรูปซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถือว่าเป็นรูปแบบหรือวิธีการที่จะทำให้ผู้ศึกษาเกิดปัญญา เรียกว่าสุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการฟัง) พระพุทธมุนต์จึงมีลักษณะดังกล่าวที่ผู้นำไปท่องบ่นหรือสาธยายแล้วย่อมจะเข้าใจถึงเนื้อหาคำสอนที่ซ่อนอยู่ในพุทธมุนต์เหล่านั้นและยังสามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์คือการน้อมนำไปสู่เป้าหมายคือที่สุดแห่งทุกข์ได้ ซึ่งจากการพิจารณาเนื้อหาของความหมายดังกล่าวคำว่าพุทธมุนต์จึงหมายถึงพระธรรมคำสอน, หลักธรรม, สาระหรือแก่น หรือหลักของพระพุทธศาสนาไม่ใช่แนวทางในการนำไปใช้เพื่อก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันก็มักจะมีการนำคำว่าพุทธมุนต์มาใช้ในความหมายของคำวามนต์คาถาเพราะมีความเชื่อว่าพุทธมุนต์เป็นสิ่งที่จะต้านทานกับอุปัทวันตรายได้

สรุป

ในทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า คุณค่าของหนังสือเล่มคือการที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ผู้ประพันธ์ ได้เสนอการสวดมนต์ที่ถูกต้องของชาวพุทธนี้ มีตัวแท้ตัวจริงอยู่ที่การ “สาธยาย” เวลาว่าไปสวดไป ต้องมีสติระลึกนึกได้นึกทันถ้อยคำเพื่อความที่ตัวสวด และมีปัญญาเข้าใจสิ่งที่สวดนั้น แล้วโยงออกมาสู่การใช้การปฏิบัติ ที่หลากหลายยิ่งขึ้นตอนนี้จะกล่าวถึงความเป็นมาพัฒนาการของพิธีการเจริญพระพุทธมนต์หลังพุทธปรินิพพานดังมีข้อมูลในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกา ที่กล่าวถึงความแพร่หลายของพิธีการเจริญพระพุทธมนต์ในฐานะที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนา โดยจะถือเอาลำดับวันเวลาของคัมภีร์ตามทีบันทึกไว้ เพราะการเกิดขึ้นของคัมภีร์แต่ละเล่มจะแสดงพัฒนาการของพิธีสวดมนต์ด้วย และเพิ่มความสำคัญจนเป็นพิธีกรรมอันมีจุดประสงค์หลากหลาย มีอิทธิพลสำคัญยิ่งต่อชีวิตของพุทธศาสนิกชน

สิ่งอยากนำเสนอ: หนังสือเรื่อง “สวดมนต์ต้องไม่โค่นสาธยาย” เป็นหนังสือที่มีรูปเล่มเล็กกะทัดรัด ช่วยให้ง่ายต่อการตัดสินใจหยิบขึ้นมาอ่าน รูปเล่มเล็กกะทัดรัดปกที่ใช้เป็นแบบอ่อนทำให้มีการฉีกขาดเสียหายง่าย แต่ในคำบางคำที่ใช้ไม่ได้มองอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง หรือข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ เพราะการสาธยายหรือสวดมนต์ในปัจจุบัน ล้วนเป็นคติแบบพราหมณ์แทบจะทั้งหมด ซึ่งอาจเชื่อมโยงกับประเด็น

ประวัติการสวด-สาธยายมนต์ในเชิงประวัติศาสตร์ด้วย ทำให้หนังสือขาดมิติที่สัมพันธ์กับความจริงหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- เทพพร มังธานี. (2555). ทฤษฎีการสวดมนต์. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, (29) 3, 125-144.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวรสาธุการคุณาภท. (2514). *ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา ตำนานพระปริตร*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2563). *สวดมนต์ต้องไม่ไค่นสาธยาย*. นครปฐม : วัตถุนานแวศกวัน.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *วัฒนธรรมวิทยา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). *ปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.